

מכת שחין

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן קָחוּ לָכֶם מְלֵא חֲפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וְזָרְקוּ מִשֶּׁה הַשְּׂמִימָה לְעֵינַי פְּרָעָה: וְהָיָה לְאַבְקָה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְהָיָה עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה לְשַׁחֵן פֶּרֶחַ אֲבַעְבַּעַת בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּקְחוּ אֶת פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי פְרָעָה וַיִּזְרַק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשְּׂמִימָה וַיְהִי שַׁחֵן אֲבַעְבַּעַת פֶּרֶחַ בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: וְלֹא יָכְלוּ הַחֲרֻטְמִים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשַּׁחֵן כִּי הָיָה הַשַּׁחֵן בְּחֲרֻטְמָם וּבְכָל מִצְרַיִם: וַיִּחַזַּק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֶלֶהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה: ס (שמות ט ח-יב).¹

שמות רבה יא ה-ו פרשת וארא – הייחודיות של מכת השחין

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן קָחוּ לָכֶם מְלֵא חֲפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וְזָרְקוּ מִשֶּׁה הַשְּׂמִימָה לְעֵינַי פְּרָעָה" (שמות ט ח) - נס גדול נעשה בשחין שמשה ואהרן לקחו שניהם מלא חפניהם, והחזיקה ידו של משה מלוא חופן שלו ומלוא חופן של אהרן. מכאן, שמועט מחזיק מרובה. זו המכה באה להן ע"י הקב"ה ומשה ואהרן: לפי שמשה ואהרן לקחו שניהם פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וְזָרְקוּ מִשֶּׁה הַשְּׂמִימָה, והפכו הקב"ה לשחין למעלה, ונפל עליהם.²

"וְהָיָה לְאַבְקָה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְהָיָה עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה לְשַׁחֵן פֶּרֶחַ אֲבַעְבַּעַת בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (ט ט) - שחין למה הביא עליהם? מפני ששמו את ישראל לחום להם חמין ולצנן להם את הצונן; לפיכך לקו בשחין כדי שלא יוכלו ליגע בגופם. אמר ר' יהושע בן לוי: נס גדול נעשה בשחין, שאדם זורק חץ למעלה, אינו מהלך מאה אמות. ומשה זרק פִּיחַ הַכִּבְשָׁן מִלֹּא חוֹפְנָיו, דבר שלא היה בו ממש, וזרקו משה השמימה עד כסא הכבוד. ועוד נס אחר נעשה בו, שמה שהחזיק ידו של משה ב' חפנים. ועוד נס אחר נעשה בשחין: אדם מפזר עפר קב אחד, אין מפזר אלא ד' אמות. אבל משה נטל מלא ידו ופיזרו על כל ארץ מצרים, שהייתה ארבע אמות פרסה על ארבע אמות פרסה, שנאמר: "והיה לאבק על כל ארץ מצרים".³

"וַיִּקְחוּ אֶת פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי פְרָעָה וַיִּזְרַק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשְּׂמִימָה וַיְהִי שַׁחֵן אֲבַעְבַּעַת פֶּרֶחַ בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה" (ט י) - מהו "פורח"? שלקו בצרעת עמו, כמו שאתה אומר: "ואם פרוח תפרח הצרעת" (ויקרא יג יב). "ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה" (ט יא) - למה לא יכלו לעמוד לפני משה? לפי שהם השיאו עצה לפרעה להשליך ליאור כל הבן הילוד, כדי שימות משה. ועוד, שהיו מחייבים אותו הריגה על שהסיר העטרה מראש פרעה לראשו, לפיכך: "ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה". "ויחזק ה' את לב פרעה" (ט יב) - כיון שראה הקב"ה שלא חזר בו פרעה בחמש מכות ראשונות, מכאן ואילך אמר הקב"ה: אפילו אם ירצה לשוב אני מחזק לבו, כדי שאפרע כל הדין ממנו. "כאשר דבר ה' אל משה" (שם) - שכן כתוב: "ואני אקשה את לב פרעה" (ז ג).⁴

¹ המכה השישית, מכת שחין, באה ללא כל התראה או דיבור עם פרעה (כאילו כהמשך למכת הדבר) וגם לא כתוב איך ומתי נפסקה - בדומה למכת כינים. כך גם אזכור החרטומים שבמכת כינים אמרו "אצבע אלהים" כי לא יכלו לברוא כמותם, וכאן כבר לקו הם עצמם ולא יכלו לסלק מהם את השחין. ראה דברינו [החרטומים](#) בפרשה זו. זו גם המכה הראשונה בה נאמר שהקב"ה חיזק את לב פרעה, כפי שנאמר למשה כבר בסנה, שמות ד כא: "וְאֶנִּי אֶחְזַק אֶת לְבוֹ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת הָעָם". על פן ייחודי נוסף של מכת שחין נדעכב מעט להלן והקורא החרוץ יכול לעצור כאן ולנחש מהו.

² ראה שמות רבה יב ד: "ויט משה את מטהו על השמים - המכות האלו: שלוש על ידי אהרן, ושלוש על ידי משה, ושלוש על ידי הקב"ה, ואחת על ידי כולם. דם, צפרדע, כינים - שהיו בארץ, על ידי אהרן ... ברד, ארבה, חושך - על ידי משה ... ערוב, דבר, מכת בכורות - על ידי הקב"ה. ושחין על ידי כולם". ובפרשה טו כז שם: "משל למלך שמרדו עליו עשר מדינות. נהג עמו שני פלמרכין והלך וכבש אותן. אמר המלך: אם אכתבם על שמי, היאך אני חולק להם כבוד? ואם אכתבם על שמים, הריני מוציא עצמי מן הכלל. אלא, הריני משלשם ... הריני מחלקו על שלשתנו. כך היתה מכת השחין על ידי שלשתם". בכך בולטת מכת שחין בהשוואה עם כל שאר המכות, כולל מכת בכורות! ומכאן אולי לכל מופעי השחין שנראה להלן בחיי היום-יום כמכה/מחלה שבאה הן "מלמעלה" - משמים, והן "מלמטה" - ממעשה בני האדם.

³ הדרשן רואה בפעולה של זריקת פִּיחַ הַכִּבְשָׁן (סמל לשעבוד?) כלפי מעלה והתפזרותו כענן ומטריה על פני כל ארץ מצרים דבר מופלא ומיוחד. התנועה היא שילוב של זריקה למעלה לגובה וירידה-פריסה לרוחב. למעלה: משה ואהרן זרקו את פִּיחַ הַכִּבְשָׁן כלפי מעלה "עד כסא הכבוד" - הוא שיתוף הקב"ה שהפך את פִּיחַ הַכִּבְשָׁן לנגע השחין והורידו לרוחב על פני כל ארץ מצרים כמעין נפולת משמים. (מזכיר את התפרצות הר געש או פצצת אטום?). ואם נחזור לביטוי "מועט המחזיק את המרובה", ראה הרחבת מוטיב זה במדרשי בראשית רבה ה ז פרשת בראשית על "יקוו המים" ביום השני של הבריאה וכן בויקרא רבה י ט פרשת צו על הקהלת כל העדה אל פתח אוהל מועד בחניכת המשכן. ובשניהם נמנים "מועט המחזיק את המרובה נוספים, כגון: הקהלת "כל העדה אל פני הסלע" במי מריבה פרשת חוקת, אצל יהושע שמכנס את כל העם מול ארון הברית: "צמצמן בין שתי בדי הארון", בנס ההתכנסות בבית המקדש: "עומדים צפופים ומשתחוים רווחים" וכמובן לעתיד לבוא בעת שתתקיים נבואת ירמיהו (ג יז): "בַּעַת הַהִיא יִקְרָאוּ לִירוּשָׁלַם פֶּסָא ה' וְנִקְוּ אֵלָיָה כָּל הַגּוֹיִם לְשֵׁם ה' לִירוּשָׁלַם וְלֹא יִלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׂרָרוֹת לְבָם הָרַע". ונראה ש"מועט המחזיק את המרובה" קיים גם בטבע ובמדע ונשמח להשכיל.

⁴ השחין הוא אולי סוג של צרעת ועכ"פ, כאן בחרטומים שני הפגעים מתחברים. החרטומים לא רק יעצו להשליך את ילדי ישראל ליאור, והבינו היטב את המשמעות של השמת כתר פרעה על ראשו של משה, אלא גם הם שיעצו לפרעה שהצטרע לרחוץ בדם תינוקות מישראל, בדברינו [החרטומים](#) בפרשה זו.

וּבֶשֶׁר כִּי יִהְיֶה בּוֹ בְּעֹר וְשָׁחִין וְנִרְפָּא: וְהָיָה בַּמָּקוֹם הַשָּׁחִין שְׂאֵת לִבְנָה אוֹ בְּהֶרֶת לִבְנָה אֲדַמְדָּמֶת וְנִרְאָה אֶל הַכֶּהֵן: וְרָאָה הַכֶּהֵן וְהָיָה מִרְאָה שְׁפָל מִן הָעוֹר וְשָׁעָרָה הַפֶּדָּ לָבָן וְטָמְאוּ הַכֶּהֵן נִגַע צָרַעַת הוּא בְּשָׁחִין פְּרָחָה: ... וְאִם תַּחְתִּיָּה תַעֲמֹד הַבְּהֶרֶת לֹא פִשְׁתָּהּ צָרַבַת הַשָּׁחִין הוּא וְטָהְרוּ הַכֶּהֵן: (ויקרא יג יח-כג פרשת תזריע).⁵

מסכת נגעים פרק ז משנה א – נגעים ובהם השחין שמתמאים ונגעים שהם טהורים

אלו בהרות טהורות: שהיו בו קודם למתן תורה, בגוי ונתגייר, בקטן ונולד, בקמט ונגלה, בראש ובזקן בשחין ובמכוה וקדח המורדין, חזר הראש והזקן ונקרחו, השחין והמכוה והקדח ונעשו צרבת – טהורים. הראש והזקן עד שלא העלו שער, העלו שער ונקרחו, השחין והמכוה והקדח עד שלא נעשו צרבת, נעשו צרבת וקחו - ר' אליעזר בן יעקב מטמא שתחילתו וסופו טמא. וחכמים מטהרים.⁶

יִכְכֶּה ה' בְּשָׁחִין מְצָרִים וּבַעֲפָלִים וּבַטְחָרִים וּבַגֶּבֶר וּבַחֶרֶס אֲשֶׁר לֹא תוֹכַל לְהִרְפֹּא: ... יִכְכֶּה ה' בְּשָׁחִין רָע עַל הַבְּרָפִים וְעַל הַשְּׁקִים אֲשֶׁר לֹא תוֹכַל לְהִרְפֹּא מִפָּן רִגְלָךְ וְעַד קַדְקֹדְךָ: (דברים פרק כח פרשת כי תבוא).⁷

איכה רבה (בובר) פרשה א – דמעות החורבן צורבות כשחין

"על בחוריה", את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לבית המקדש, תפשו את הבחורים וכפתו ידיהם לאחוריהן, והיו בוכין והיו הדמעות יורדות על לחייהן, ולא היו יכולין לקנחן, ונושרות על לחייהם כצרבת השחין.

וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת ה' וַיֹּאמֶר עוֹר בְּעַד עוֹר וְכָל אֲשֶׁר לֹא יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ: אוֹלָם שָׁלַח נָא יָדְךָ וַנִּגַע אֶל עַצְמוֹ וְאֶל בְּשָׂרוֹ אִם לֹא אֶל פְּנִיךָ יִבְרַכְךָ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן הֲנִי בִידְךָ אֲךָ אֵת נַפְשׁוֹ שָׁמַר: וַיֵּצֵא הַשָּׁטָן מֵאֵת פְּנֵי ה' וַיִּדַּךְ אֶת אֵיבוֹ בְּשָׁחִין רָע מִפָּן רִגְלוֹ עַד וְעַד קַדְקֹדְדוֹ: (איוב פרק ב פסוקים ד-ז).⁸

מסכת אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסח א פרק ט – יש ריפוי לשחין? הקלה?

מיד ירד סטן בשמחה גדולה והכה אותו בשחין רע לקח לו חרש להתגורר בו. אמרה לו אשתו: "עודך מחזיק בתומתך?" נזף בה ואמר לה: כדבר אחת הנבלות תדברי. כיון שסרח הבית עליו, והלך וישב באשפה עד שסרח

⁵ שחין הוא אחד מעשרים וארבעה נגעים שבטומאתם וטהרתם נמסרה לכהנים, ובהם דנה התורה בפרשות תזריע ומצורע בספר ויקרא. אזכור השחין כאן, הפעם אצל בני ישראל, איננו יחיד ונראה עוד רבים כמותו במקרא (ומשמם למדרשים). מכות מצרים מעטות חוזרות במקרא. לא כאזכורן בתהלים פרקים עח ו-קה שמספרים את יציאת מצרים, אלא כאירוע שהתרחש בזמן אחר. לא שמענו במקרא מקרה נוסף של מכת צפרדע, כינים, ערוב, חושך ומכת בכורות. מכת ארבה מצאנו בספר יואל פרקים א-ב, דָּבַר מצאנו בשמואל ב כד ודברי הימים א כא במגפה לאחר מניית העם ע"י דוד (הנזכרת בנפילת אפים בתפילה, ראה דבריני קניית הר הבית ביום ירושלים), וברד מצאנו בפרק י' ביהושע במלחמה עם חמשת מלכי האמורי שנפלו עליהם, ככתוב: "וַיִּמְתּוּ רַבִּים אֲשֶׁר מִתּוֹ בְּאֵבְנֵי הַבְּרָד מֵאֲשֶׁר הִרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֶרֶב". ואפשר אולי למנות גם מכה דמוית-דם במלכים ב ג כב: "וַיִּשְׁפְּימוּ בַבֶּקֶר וְהַשְּׂמִשׁ זָרְחָה עַל הַמַּיִם וַיֵּרְאוּ מוֹאֵב מִנְּגִד אֶת הַמַּיִם אֲדָמִים כְּדָם". אבל המכה שנזכרת הרבה במקרא, מעבר למכות מצרים, היא מכת או מחלת השחין. על אזכורים אלה נרצה להתעכב מעט

⁶ לנושא נגעים ובהם נגע השחין מוקדשת מסכת מיוחדת במשנה וכן בתוספתא נגעים, פחות בתלמודים הבבלי והירושלמי משום שאין בידינו תלמוד על מסכת זו. אבל נזכר השחין להלכה בתלמודים במסכת כתובות לט-מ עז-עח בדיני אישות (אם אחד מבני הזוג לקה בשחין), גיטין מג פו בדין עבד שלקה בשחין, בבא קמא פ בדין על אילו סכנות ופגעים מתריעים בשבת ואולי עוד. מכל המשניות הרבות במסכת נגעים בהן נזכר נגע השחין, בחרנו במשנה זו שמחריגה נגעים רבים כולל השחין ויש בה יותר טהרה מטומאה (ראה גמרא פסחים ג ע"א). מעניין במיוחד חלקה הראשון של המשנה הדנה בנגעים שאירעו לפני שאדם נולד, לפני שגר התגייר, ולפני מעמד הר סיני! רק שחין ונגע שאירעו לאדם כאשר הוא יהודי ובוגר וכבר ניתנה תורה הוא שמטמא. כל השאר אינם נחשבים לנגע! ונראה שהדברים קשורים ליציאתם של בני ישראל ממצרים שהיו בהם הרבה "בעלי מומין משעבוד טיט ולבנים" (פסיקתא דרב כהנא פיסקא יב - בחדש השלישי) ולתוקף של קבלת המצוות וגיוור עם ישראל במעמד הר סיני. ראה דבריני [כולנו גרים](#) בשבועות וכן [מצוות טרום סיני](#) בפרשת לך לך, בפרט שיטת הרמב"ם שם בהלכות מלכים ובפירושו למשנה. והרוצה להבין המשנה למעלה על בוריה, יפנה למפרשיה.

⁷ הנה השחין גם בתוכחה הקשה של ספר דברים (מה שלא נמצא בתוכחה של ספר ויקרא) ולא שחין סתם אלא "שחין מצרים". והוא מעין היפוך הברכה: "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך", וכדרשה בגמרא סנהדרין קא ע"א: "לא אשים עליך כי אני ה' רפאך וכי מאחר שלא שם - רפואה למה? אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן: מקרא זה מעצמו נדרש, שנאמר: ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך אם תשמע לא אשים, ואם לא תשמע - אשים". הדרשה שם מסתיימת בנימה האופטימית: "אף על פי כן: כי אני ה' רופאך", אך כהא בתוכחה: "שחין רע" "אשר לא תוכל להירפא". השחין של ספר ויקרא לעיל הוא ברמת היחיד, וכך גם מרבית המקרים שנראה להלן. כאן השחין הוא ברמת העם כולו ועומד בהנגדה גמורה להבטחה "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך". ראה דבריני [כי אני ה' רופאך](#) בפרשת בשלח.

⁸ אחרי שפגע השטן בכל רכושו ובבניו ובנותיו של איוב, ניתנה לו הרשות לנסות עוד את איוב, רק באזהרה שלא ימית אותו, והוא מכה אותו בשחין בכל גופו. ראה אבות דרבי נתן נוסח ב פרק יז שמציע את הרעיון שלאחר שאיבד איוב את הכל הוא חשש ממכה מסוג זה ולפיכך לקה בה, ואלה דברי המדרש: "ואל תתייאש מן הפורענות שכל מי שהוא מתייאש מן הפורענות לבו מפחד עליו כל היום, שנאמר: אשרי אדם מפחד תמיד (משלי כח יד). וכן את מוצא באיוב שממה שנתיירא בו לקה. נתיירא מן השחין - בו לקה, שנאמר: כי פחד פחדתי וגו' לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז (איוב ג כה-כו)". מה שמעלה את ההשערה שלמצב הנפשי (חרדה, חוסר שקט, רוגז) יש קשר למחלת השחין והשטן הוא שמגלם קשר זה.

בשרו עליו. והיה יורדין ממנו תולעים והיו תולעים עושים נקבים נקבים בבשרו עד שעשת תולעים עם חברתה מריבה. מה עשה איוב? נטל אחת והניחה על חור שלה. ואחת הניחה על חור שלה. אמר להם: בשר שלי הוא ואתם עושים עליו מריבה?⁹

מסכת ברכות דף נח עמוד ב – מוכה שחין חשוב כמת?

אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה את הבהקנים אומר: ברוך משנה הבריות. מיתבי: ראה את הכושי ואת הגיחור ואת הלוקן ואת הקפח ואת הננס ואת הדרניקוס אומר: ברוך משנה את הבריות. את הקטע ואת הסומא ואת פתויי הראש ואת החגר ואת המוכה שחין ואת הבהקנים אומר ברוך דין אמת! - לא קשיא, הא - ממעי אמו, הא - בתר דאיתיליד.¹⁰

מסכת תענית דף כא עמוד א – נחום איש גז

אמרו עליו על נחום איש גז זו שהיה סומא משתי עיניו, גדם משתי ידיו, קיטע משתי רגליו, וכל גופו מלא שחין, והיה מוטל בבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים. ... אמרו לו תלמידיו: רבי! וכי מאחר שצדיק גמור אתה, למה עלתה לך כך? - אמר להם: בני, אני גרמתי לעצמי.¹¹

אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק יג – ר' אליעזר מורחק כמוכה שחין

א"ל (רבי'ז לרבי אליעזר): בן מי אתה? ולא הגיד לו. ... מה תבקש? אמר לו: ללמוד תורה. א"ל: מימך לא נכנסת לבית הספר ולא למדת קריאת שמע ולא תפילה ולא ברכת המזון? א"ל: לאו. עמד ולמדו שלשתן. א"ל: מה אתה מבקש, לקרות או לשנות? ... עשה שמונה ימים ולא טעם כלום, עד שעלה ריח פיו לפניו וטרדו מלפניו. וישב לו והיה בוכה. א"ל: למה אתה בוכה? א"ל: שהעמדתי מלפניך כאדם שהוא מעמיד מלפניו מוכה שחין. א"ל: בן מי אתה? א"ל: בן הורקנוס אני. א"ל: הלא את בן גדולי העולם ולא היית מודיעני?! היום את סועד אצלי. א"ל: כבר סעדתי אצל בני אכסניא שלי. שלח רבן יוחנן לבני אכסניא שלו. אמר להם: אצליכם סעד אליעזר היום? אמרו לו: לאו, והרי יש לו שמונה ימים שלא טעם כלום.¹²

קהלת רבה ט ז – החסיד ומוכה השחין

אבא תחנה חסידא נכנס לעירו ערב שבת עם חשיכה, וחבילתו מונחת לו על כתפו, ומצא מוכה שחין אחד מוטל בפרשת דרכים. אמר ליה:¹³ רבי, עשה עמי צדקה והכניסני לעיר. אמר: אם אני מניח חבילתי, מהיכן אתפרנס

⁹ זה ללא ספק תיאור קשה לקריאה של ייסורי איוב שהוכה לא בשחין סתם אלא "בשחין רע". ובמדרש תנחומא קדושים סימן טו: "איוב היה לבוש שבעה מיני שחין". אלא שיש במדרש קשה זה אולי גם שביב של תקווה, משום שהוא מכיל גם תיאור של דרך ריפוי כלשהיא או הקלה במכאובי השחין ע"י הוצאת התולעים (הזחלים). מפי ידידנו **פרופ' אלי שוורץ**, ממפתחי ומובילי תחום רפואת המטיילים והרפואה הטרופית בארץ למדנו שהתיאור כאן מזכיר את מחלת **המיאזיס (Myiasis)** שנגרמת ע"י חדירה של רימות זבובים אל רקמות העור ודרכי הטיפול בה (מהעבר השני, ברימות זבובים נעזרים לריפוי פצעים מוגלתיים). כך או כך, איוב איננו היחיד שלקה בשחין, ראה גם רש"י שופטים יא לט על פנחס ופתח שלא מצאו פתח להתיר את בת יפתח ונענשו קשה כל אחד מהם: "פנחס נסתלקה שכונה הימנו ... ויפתח הוכה בשחין וניפול אברים". ראה דברינו **בת יפתח בפרשת בחוקות**. ביתרת הדף נתייחס לנושא מוכה שחין בחז"ל.

¹⁰ הגמרא מתמקדת כאן בנגע הבהקנים (בהקת?), אבל האבחנה בשורה התחתונה בין נגע שבא מלידה שעליו ניתן רק לומר: משנה הבריות ובין נגע שנולד בחיים שעליו אומרים: ברוך דין האמת, יכול להתאים גם לשחין. בפרט לאור אבחנה דומה שראינו במשנה נגעים לעיל. "ברוך דין האמת" שמקובל בימינו לומר על נפטרים, נהוג לומר על כל פגע וצרה כצידוק הקב"ה כדיין אמת שלא מעניש ללא סיבה. ראה למשל מסכת ברכות פרק ט משנה ב: "על הגשמים ועל הבשורות הטובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דין האמת". ובירושלמי ברכות פרק ו הלכה ג: "החמיץ יינו אומר ברוך דין האמת". מוכה שחין בדומה לסומא ועני אולי "חשוב כמת", אבל ראינו כיצד את אחריתו הטובה של איוב וגדולי ישראל מהם סומים כרב יוסף ורב ששת ורבים מהם עניים. ראה מסכת כריתות פרק ג משנה ח כיצד מוצאים תקנה למוכה שחין שיעשה פסח עם כולם. ובתוספתא ערכין פרק א הלכה ב שלמוכי שחין "יש ערכין", היינו מי שנודר את ערכו של אדם מוכה שחין, אין זה נדר בטל. ובירושלמי בבא בתרא פרק ב למדנו על רבי מנא ש"היה מהלך עם מופי שחין", היינו "עוזר להם ומנחם אותם", כפי פירוש ידיד נפש שם.

¹¹ והוא משיך ומספר להם שלקה בשחין משום שלא מיהר לתת אוכל לעני שפגש בדרך והלה נפטר. הסיפור ידוע ולפיכך קצרנו בו. זה סיפור קשה לא פחות משל איוב לעיל וכבר דנו רבים במשמעותו, שמה נהג נחום איש גז זו בחומרה רבה עם עצמו. הוא לקה בשחין וחשב איה מעשה שעשה יכול היה להביא עליו צרה כזו, שהרי הקב"ה הוא "דין האמת" כפי שראינו בגמרא ברכות לעיל. ראו גם בירושלמי חגיגה פרק ב הלכה א על "תלמיד וותיק" של רבי יהודה הנשיא שדרש במעשה המרכבה בניגוד לדעתו של רבי "ולקה בשחין". לשחין כמו לצרעת חייבת להיות סיבה מוסרית-דתית מעבר לסדרי הטבע. ובאשר לנחום איש גז, ראה הסיפור על רבי יוחנן וריש לקיש שפגשו עני בפתח בית המרחץ ולא נענו לו מיד (ויקרא לו י בדברינו **מצוות צדקה** בפרשת בהר) שנראה כסיפור מתקן לסיפור הקשה של נחום איש גז.

¹² ר' אליעזר בן הורקנוס שלימים ייקרא "הגדול" לא מספר לאף אדם את ייחוסו ומקריב הכל למען לימוד תורה עד שרבי יוחנן בן זכאי חושב אותו למוכה שחין בשל הריח הקשה שעלה ממנו. ראה דברינו **ר' אליעזר בן הורקנוס** בדפים המיוחדים.

¹³ מוכה השחין לאבא תחנה חסידא.

אני וביתי?¹⁴ ואם אני מניח את מוכה שחין, אני מתחייב בנפשי. מה עשה? המליך יצר טוב על יצר רע והכניסו למוכה שחין לעיר, ובא ונטל את חבילתו ונכנס עם דמדומי חמה. והיו הכל תמהין ואומרים: זה הוא אבא תחנה חסידא?! אף הוא הרהר בלבו ואמר: תאמר שמא חיללתי את השבת?! באותה שעה הזריח הקב"ה את החמה, דכתיב: "וזרחת לכם יראי שמי שמש צדקה וגוי" (מלאכי ג כ).¹⁵ באותה שעה הרהר בלבו ואמר: תאמר שלא נתקבל שכרי?¹⁶ יצתה בת קול ואמרה לו: "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך" (קהלת ט ז) - נתקבל שכרך.¹⁷

וַיֹּאמֶר יִשְׁעִיהוּ קָחוּ דְבַלַּת תְּאֲנִים וַיִּקְחוּ וַיְשִׂימוּ עַל הַשְּׁחִין וַיִּחֲי: (מלכים ב פרק כ פסוק ז).¹⁸

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויסע פרשה א – ריפוי מר במר, מחבל במתחבל

בוא וראה כמה מופרשין דרכי הקב"ה מדרכי בשר ודם. בשר ודם במתוק מרפא את המר, אבל הקב"ה מרפא את המר במר. הא כיצד? נותן דבר המחבל לתוך דבר המתחבל כדי לעשות בו נס. כיוצא בזה אתה אומר: "ויאמר ישעיהו ישאו דבלת תאנים וגוי" (ישעיה לח כא). והלא בשר חי כשאתה נותן עליו דבלת תאנים מיד הוא נסרח! הא כיצד? נתן דבר המחבל לתוך דבר המתחבל כדי לעשות בו נס.¹⁹

ויקרא רבה פרשה כב סימן ד – באר מרים המרפאת

א"ר תנחומא: אפילו במים הקב"ה עושה שליחותו.²⁰ מעשה במוכה שחין אחד שירד לטבול בטבריא וארעה השעה וצפתה בארה של מרים ונתרפא. והיכן היא בארה של מרים? א"ר חייא בר אבא: כתוב: "עלי באר ענו לה ... וממדבר מתנה ... ונשקפה על פני הישימון" (במדבר כא ז-כ) - שכל מי שהוא עולה על ראש הר ישימון ורואה כמין פְּבָרָה קטנה בים של טבריא, זו היא בארה של מרים. א"ר יוחנן בן נורי: שיערו רבותינו והיא מכוונת כנגד השער האמצעי של בית הכנסת העתיק של סרונגין.²¹

¹⁴ שלא אספיק למכור את סחורתי ולקנות צרכי שבת.

¹⁵ השווה עם הסיפור על מעיינות המים שלווה נקדימון בן גוריון בגמרא תענית יט ע"ב ואולי גם עם יהושע במלחמתו עם חמשת מלכי האמורי, יהושע י יב: "שֶׁמֶשׁ בָּגְבְעוֹן דוֹם וַיִּרַח בְּעֵמֶק אֶלְלוֹן" (ואולי כבר במלחמת עמלק: "עד בוא השמש"?)

¹⁶ שנעשה לי נס וקבלתי את שכרי כאן בעולם הזה.

¹⁷ כבר הרחבנו בסיפור זה ובסיפורי "חסידים" אחרים של תקופת חז"ל בדברינו מעשה בחסיד אחד בדפים המיוחדים. אין ספק שזו גדולת נפש של אבא חסידא ואם נאמר שלא סמך מראש על הנס והיה מוכן לאפשרות שאכן יחלל שבת, הרי לנו שמוכה שחין אינו חשוב כמת ויש לו "ערכין" וחלים עליו דיני פיקוח והצלת נפש כמו כל אדם אחר בישראל. ואבא חסידא נראה שלא הספיק למכור סחורתו בשוק ולקנות צרכי שבת.

¹⁸ חזרנו לעוד פסוקים על השחין במקרא. ראה מקבילה בישעיהו לח כא: "וַיֹּאמֶר יִשְׁעִיהוּ יִשְׂאוּ דְבַלַּת תְּאֲנִים וַיִּמְרְחוּ עַל הַשְּׁחִין וַיִּחֲי". כל זה בסיפור על ישעיהו שבא להודיע לחזקיהו המלך שהיה חולה שימיו ספורים. חזקיהו מתפלל והקב"ה נענה לתפילתו ושולח את ישעיהו להודיע לו שתפילתו התקבלה ויתווספו לו חמש עשרה שנים. אך התפילה והנבואה לא מספיקות ויש לפעול גם בדרך הטבע והרפואה. והרפואה שנקט בה ישעיהו הייתה לשים על השחין שלקה בו חזקיהו דבלת תאנים. כנראה שראו במיץ התאנה חומר מרפא ובימינו גם מקובל למרוח בדבש אחרי ניתוחים מסוימים. כך או כך, הרי לנו רפואה גם למכת השחין. ומשנתנה החכמה לרופאים חוזרת ההבטחה "כי אני ה' רופאך" וחלה גם על מכת מצרים זו. וחוזרים דברי הגמרא במסכת סנהדרין קא ע"א: "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך וכי מאחר שלא שם - רפואה למה? ... אמר רבי יוחנן: מקרא זה מעצמו נדרש, שנאמר: ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך. אם תשמע - לא אשים, ואם לא תשמע - אשים. אף על פי כן: "כי אני ה' רופאך". אם תגלה אהבת תורה כר' אליעזר, חסידות כאבא חסידא וחכמת רפואה כישעיהו, תזכה לרפואה גם למכות מצרים. ובאשר לנבואת ישעיהו הראשונה בה בישר לחזקיהו "צו לְבִיתְךָ פִּי מֵת אֶתְּהָּ וְלֹא תִחְיֶה", ראה כל העניין בגמרא ברכות י ע"א ותשובת חזקיהו שם לישעיהו: "בן אמוץ, כלה נבואתך וצא! כך מקובלני מבית אבי אבא - אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים".

¹⁹ לרשימת הרפואות שכבר ראינו לעיל: רימות זבובים ותולעים, דבש ודבלת תאנים, אפשר להוסיף את המרשם שבגמרא גיטין פו ע"א: "מאי אסותיה? אמר אביי: גינברא ומרתכא וכבריתא, וחלא דחמרא ומשחא דזיתא ונטפיק חיורא, ושייפי ליה בגדפא דאוזאזא". תרגום: מה רפואתו של השחין? אמר אביי: זנגוויל וסיגי כסף וגופרית, שמן זית לבן ומורחים אותו בנוצה של אווז". אבל מדרש מכלתא לעיל לא רואה בדבלת התאנים רפואה בדרך הטבע והידע הרפואי, אלא בדיוק ההפך: דבר המנוגד לטבע שכל מהותו היא להראות שרפואת הקב"ה היא "נס בתוך נס". רפואה של מר במר (כמו בעץ שרפא את מי מרה) ודבר המחבל בדבר המתחבל. באים פרשני המקרא ומעצימים מוטיב זה ומוסיפים את **נחש הנחושת** הוא **נחושתן** שעשה משה. ראה פירוש אבן עזרא במדבר כא ח פרשת חקת: "כי הדבר נעשה בצווי השם, ואין לנו לחפש למה צורת נחש. ואם לא כן, יראנו היש עץ שימתיק המים המרים? אפילו הדבש לא ימתיק! ומה טעם לשום דבלת תאנים על השחין, ואין בתולדת הדבלה להסיר השחין? והאמת, כי נשגבה ממנו דעת עליון". כך גם פירושי אבן עזרא ורד"ק על הפסוק בישעיהו לח כא: "ויאמר, זה פלא כי התאנים הם מזיקים לשחין". אך דווקא כאן בהצגת של מר כנגד מר ושל מחבל כנגד מחבל כדבר שהוא נס גמור - "נס בתוך נס", יש אולי חיבור יפה לרפואה המודרנית ולעקרונות של שימוש בגורמי המחלה לריפוי או לחיסון, כדוגמת שיטות **דה סנסיטיזציה** [Desensitization I](#) לטיפול באלרגיות. אך אין אנו בקיאים בעניינים אלה ונשאיר למומחי הביולוגיה והרפואה לחוות דעתם בעניין.

²⁰ ראה שם שהוא דורש את הפסוק בקהלת ה ח: "ויתרון ארץ בכל היא" - הרבה שלוחים למקום.

²¹ רפואה פלאית נוספת היא הטבילה בבארה של מרים שהתגלגלה ובאה אל ימה של טבריה (יש שממקמים אותה בים התיכון מול הכרמל) ועל כך כבר הרחבנו לדורש בדברינו **בארה של מרים** בפרשת חוקת. ראה דברינו שם.

בראשית רבה יג טז פרשת בראשית – הרווחה לכל העולם

"וַיֵּאָדָּר יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (בראשית ב ו) – ר' אלעזר בשם רבי יוסי בר זמרא אמר: הכל מתברך: משא ומתן מתברך, והפרגמטוטים²² מרוויחים. ר' יוחנן בר לוי אמר: אף מוכי שחין מרוויחים.²³

שבת שלום, גשמים בעיתם ורפואה שלימה לעולם כולו
מחלקי המים

²² הסוחרים, מלשון פרגמטיא.

²³ הסוחרים מרוויחים והחולים מתרווחים. גשם הוא ברכה לכל. גשם מביא רווחה לעולם כולו, גם למוכי השחין שאולי לא מתרפאים במי הגשם כבמים הפלאיים של בארה של מרים, אבל זוכים למעט קרירות ולחות (שחין הוא חום כמו "שחון" ומשחן בימינו) ולאוויר נקי שלאחר הגשם שמקל על נשימתם. ראה בהזדמנות זו כל הברכות היפות על הגשם במדרש שם: "כיצד הוא צריך לברך? כמו שנינו: על הגשמים ועל בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב. רבי ברכיה בשם ר' לוי מביאה מכאן: "מים קרים על נפש עייפה, ושמועה טובה מארץ מרחק (משלי כה כה). מה שמועה טובה: ברוך הטוב והמטיב, אף מים קרים: הטוב והמטיב. ר' יהודה אומר: כך מברך יחזקאל אבא: יתברך יתרוםם ויתגדל שמך על כל טיפה וטיפה שאתה מוריד לנו, שאתה ממניעם אלו מאלו. ר' יהודה בר' שמעון אומר: שהוא מורידן במדה, שנאמר (איוב לו) כי יגרע נטפי מים ... רבי יוסי בר יעקב עלה לבקר את רבי יהודה מגדלאה. שמע קולו מברך: אלף אלפים ורבי רבבות ברכות והודאות אנו צריכים להודות לשמך, על כל טיפה וטיפה שאתה מוריד לנו. שאתה משלם גמולים טובים לחייבים. אמר לו: כך היה ר' סימון מברך. א"ר זעירא: שם אומרים: על הזול שהוא בא לעולם, ועל השובע שהוא בא לעולם, ועל הנהר שמספק למדינה, אומר ברוך הטוב והמטיב". שנזכה לגשמי ברכה ורפואה.